

Poznań, 20.07.2024

Prof. dr hab. inż. arch. Agata Bonenberg
Wydział Architektury Politechniki Poznańskiej
Ul. Jacka Rychlewskiego 2, Poznań

OPINIA RECENZENTA O PRACY DOKTORSKIEJ
Fenomen relacji architektury i natury w krajach nordyckich

której autorką jest mgr szt. inż. arch. Marta Piórkowska,
promotorem prof. dr hab. inż. arch. Marek Pabich
a promotorem pomocniczym dr inż. arch. Aneta Tomczak

Spacerując w zieleni *giardini* weneckiego Biennale, architekt trafia w jedną z piękniejszych przestrzeni wystawienniczych historii architektury: zanurzonej w zimnym rozproszonym świetle, zdefiniowanej przez monochromatyczne pnie drzew przestrzeni Pawilonu Krajów Nordyckich autorstwa Sverre Fehna. Inspiracją *Dziela* było przywołanie północnoeuropejskiego kolorytu, światła i aury przyrodniczej w czystej, modernistycznej, zredukowanej formie. W bogatym i gorącym kontekście *La Serenissima*, złotej Wenecji, odrębność tej architektury wybrzmiewa szczególnie mocno. W radykalnej odrębności dwóch rzeczywistości przestrzennych – miasta południa i wnętrza nordyckiego pawilonu – zawiera się przesłanie przedstawionej do oceny pracy doktorskiej pod tytułem „Fenomen relacji architektury i natury w krajach nordyckich”. Autorka stawia sobie za cel eksplorację podejścia do kreowania przestrzeni charakterystycznej dla północy Europy. Udziela własnej, dobrze uzasadnionej teoretycznie odpowiedzi na pytania o źródła odrębności i spójności, spokoju i umiaru. Poświęcenie wielu stron doktoratu zagadnieniom z obszaru kultury i mitologii Północy powoduje, że prowadzony dyskurs jest odpowiednio pogłębiony i wielowątkowy.

CHARAKTERYSTYKA FORMALNA PRACY

Opiniowana praca doktorska zawiera 211 stron, bibliografia rozpoczyna się na 164 stronie, a spis i źródła ilustracji na 193 stronie. Autorka powołuje się na 473 pozycje źródłowe i korzysta z 227 ilustracji. Zgodnie z wymaganiami Ustawy w pracy umieszczono streszczenia w języku polskim i angielskim.

Tytuł dysertacji „Fenomen relacji architektury i natury w krajach nordyckich” jest dobrany odpowiednio, chociaż cenne byłoby dodanie podtytułu zapowiadającego, że część badawcza dotyczy architektury rezydencjonalnej małej skali: domów, willi całorocznych i letnich, realizowanych od czasów powojennych do lat 90. XX wieku.

OCENA MERYTORYCZNA

Podstawą metodologiczną dysertacji jest ujęcie filozoficzne problemu kształtowania architektury. Należy uznać je za uzasadnione – filozofia stanowi podstawę i źródło nauki, pozwala na stałą reinterpretację zmieniającego się pod wpływem nauki świata. Teorie filozoficzne dostarczają argumentów teoretycznych i metodologicznych dla nauk realnych – stanowią zatem również o poznaniu w dyscyplinie naukowej architektura i urbanistyka. Powszechnie uznane teorie naukowe stosowane do analiz i interpretacji środowiska zbudowanego zostały wypracowane w drugiej połowie XX w, w tym teoria rozumienia architektury w kategoriach egzystencjalnych. Autorka dysertacji przyjmuje podejście fenomenologiczne za swoje narzędzie pracy. Odwołuje się do filozofii Heideggera, poprzez między innymi prace Christiana Norberga-Schulza. Dobór tej metody filozoficznej do badania związku architektury nordyckiej i natury dla obiektów zamieszkania realizowanych w latach od czasów powojennych (od 1948) do końca lat 90. XX wieku, uznać należy za odpowiedni ze względu na:

- zgodność przedmiotu dociekań „zamieszkiwania w świecie” skorelowanego z tematyką budownictwa rezydencjonalnego będącego przedmiotem analiz,
- zgodność czasu popularyzacji podejścia fenomenologicznego *metody* i pierwszych chronologicznie opisanych realizacji,
- zgodność kręgu kulturowego.

Do realizacji celów naukowych wykorzystano logiczną argumentację oraz badania historyczno-interpretacyjne. Doktorantka posługuje się opisem i interpretacją przedmiotu badań: przestrzeni zamieszkania, kontekstu przestrzennego, naturalnego, opisów i analiz krajobrazu, wizją lokalną - oglądem przestrzeni. Dokonuje również badań literaturowych, analiz i krytyki piśmiennictwa, korzysta z inwentaryzacji fotograficznej. Dysertację otwiera Wstęp (podrozdział 1.1.), w którym Autorka przedstawiła problematykę badań i określiła pięć celów rozprawy, które sformułowała następująco:

1. analiza fenomenologicznych podstaw idei zamieszkiwania w świecie, które według myśli Martina Heideggera, jest głównym sposobem egzystencji człowieka na ziemi oraz stanowi podstawę relacji miejsce (natura) – architektura – człowiek,
2. opisanie pojęć tworzących zamieszkiwanie w świecie, a tym samym relację z naturą, zarówno w kontekście architektury, jak i krajobrazu,
3. przedstawienie wzajemnej zależności natury i kultury w krajach nordyckich, której korzenie sięgają mitologii badanych państw,
4. ukazanie natury jako nieodzownego źródła inspiracji, które uwidacznia się już w architekturze tradycyjnej, powstającej w Norwegii, Finlandii i Szwecji oraz transformacji jej fenomenologicznych wartości dokonanej przez XX-wiecznych architektów,

5. wykazanie różnych kierunków w kształtowaniu relacji architektury i natury w krajach nordyckich, które wskazują na obecność jej fenomenu.

Wszystkie obrane przez Doktorantkę cele zostały na kartach pracy osiągnięte.

W podrozdziale 1.4. Autorka przedstawiła dwie tezy pracy:

1. Natura jest nieodłącznym elementem architektury i kultury krajów nordyckich, który wynika ze wzajemnego połączenia zagadnień z zakresu fenomenologii architektury i krajobrazu, mających swoje podstawy w idei zamieszkiwania w świecie.
2. Natura stanowi źródło inspiracji dla poszukiwań formalnych nordyckich architektów z II. połowy XX wieku. Możliwe jest tym samym wyszczególnienie różnych kierunków kształtowania relacji architektury i natury.

Tezy są sformułowane poprawnie, chociaż korzystne byłoby doprecyzowanie, o czym już wspomniałam, że badania prowadzono na przykładach architektury rezydencjonalnej o małej skali.

W Rozdziale pierwszym Autorka przedstawiła ponadto uzasadnienie podjęcia tematu (podrozdział 1.5.) nakreśliła tło historyczne (podrozdział 1.6.) i omówiła metody badawcze (1.7). Część wstępną dysertacji zamyka przegląd literatury (podrozdział 1.8.) oraz przedstawienie zakresu i strukturę pracy.

Rozdział drugi, „Fenomenologia architektury i krajobrazu” dotyczy „bycia-w-świecie”, pojęcia *genius loci* i motywu zamieszkiwania. Na uwagę zasługuje bardzo dobrze napisany podrozdział 2.1.2. „Miejsce i przestrzeń” w fenomenologii - jest on punktem wyjścia do dalszych rozważań i prawidłowego przedstawienia i użycia narzędzia badawczego. Rozdział drugi zamyka omówienie zagadnień krajobrazu w ujęciu fenomenologicznym oraz krajobrazu romantycznego.

Rozdział trzeci dysertacji dotyczy określenia roli natury w kulturze państw nordyckich w mitologii, w malarstwie, muzyce i literaturze. Z perspektywy recenzentki, szczególnie ciekawy i bardzo dobrze przedstawiony jest wątek mitologii nordyckiej, stanowiący zbiór opowieści zebranych pod nazwą Edda. Bardzo interesujący jest motyw drzewa, będącego kluczowym elementem kultury nordyckiej jako osi łączącej światy nadprzyrodzony i realny. Związek ten miał mieć przełożenie na charakter tradycyjnych budynków mieszkalnych.

W rozdziale czwartym mgr Marta Piórkowska omawia relacje architektury i natury w krajach nordyckich w podziale na budynki realizowane w Norwegii, Finlandii i Szwecji. Mowa tu o architekturze o zróżnicowanych funkcjach, nie tylko architekturze rezydencjonalnej. Cenne są tu opisy wątków prac między innymi Alvara Aalto, Petera Celsinga, czy Sverre Fehna przy pawilonie weneckiego Biennale.

Rozdział piąty dysertacji zawiera szczegółowo przedstawione kierunki kształtowania relacji architektura-natura w oparciu o charakterystykę wybranych realizacji oraz kierunki kształtowania relacji tych obiektów z kontekstem naturalnym. W opisie badań uwzględniono kryteria wyboru przykładów badawczych, które recenzentka uważa za

słuszne i racjonalne. Rozdział uzupełniają autorskie szkice analityczne oraz liczne zdjęcia wykonane przez Autorkę lub zaczerpnięte z Internetu i ilustrujące analizowane przykłady badawcze.

Rozdział szósty zawiera podsumowanie pracy.

Należy podkreślić, że dysertacja ma przemyślaną chronologię, porządek i hierarchię: podejmowane są problemy od najbardziej ogólnych, filozoficznych, poprzez architektoniczne i krajobrazowe po szczegółowe analizy przestrzenne 30 przykładów badawczych analizowanych w kontekście krajobrazowym. Pomimo złożoności zagadnień narracja pracy jest zwięzła, merytoryczna i bardzo ciekawa. Tekst w sposób spójny łączy filozofię z nauką i architekturą, ukazując ich wzajemne zależności i wpływy. Jest to bardzo wartościowe opracowanie, które dostarcza zarówno teoretycznego, jak i praktycznego wglądu w architekturę nordycką.

LITERATURA PRZEDMIOTU

Literatura zawiera w sumie 473 odniesienia, zatem pracę należy uznać za dobrze wpisaną we współczesną wiedzę na temat relacji architektury i natury w krajach nordyckich i filozoficznego aspektu kształtowania tej relacji. Sięgając po bardzo ważne teksty Alvara Aalto zebrane przez Görana Schildta, wywiady z Reimą Pietilä przeprowadzone przez Marję Rittę Norri, teksty Sverre Fehna w opracowaniu Gennaro Postiglione oraz prace Christiana Norberg-Schulza znajduje odpowiedzi na podstawowe pytania jakie sobie postawiła. Autorka, powołując się na opracowania z obszaru architektury, krajobrazu, filozofii i psychologii, potwierdza interdyscyplinarność zagadnienia i słuszność przyjętego ujęcia metodycznego.

IKONOGRAFIA

Praca zawiera 227 ilustracji, część autorstwa Doktorantki. Ilość materiału graficznego jest bardzo duża, doskonale dostosowana do narracji i świetnie ją uzupełniająca. Na uwagę zasługują autorskie szkice analityczne (w rozdziałach czwartym i piątym) tłumaczące typy relacji między architekturą i krajobrazem. Warstwa ikonograficzna zwiększa wartość narracyjną pracy.

UWAGI

- Tytuł i wstęp w obecnej formie sugerują uniwersalny charakter wniosków badawczych, tymczasem konkluzje dotyczą budownictwa mieszkaniowego skali jednorodzinnej. Mała skala obiektów ma fundamentalne znaczenie w relacji architektura-krajobraz.
- Być może przy trzech badanych państwach można by rozważyć przenalizowanie większej ilości przykładów badawczych.

WNIOSEK KOŃCOWY

Przeprowadzona ocena pracy doktorskiej pt. „Fenomen relacji architektury i natury w krajach nordyckich”, której autorką jest mgr szt. inż. arch. Marta Piórkowska, pozwala stwierdzić, że spełnione zostały warunki określone w Ustawie. Dysertację uznać należy za dobry przykład pracy opartej na metodzie filozoficznej, gdzie celem jest analiza zjawisk przestrzennych. Praca ma charakter systematyzująco-analityczny. Autorka przedstawiła oryginalne rozwiązania następujących problemów naukowych:

1. Analizę trzydziestu reprezentatywnych jednorodzinnych budynków mieszkalnych architektury nordyckiej o wybitnych walorach kompozycyjnych i krajobrazowych, opartą o narrację czołowych architektów XX w. (fenomenologia XX w)
2. Przeprowadzenie analiz przestrzenno-kompozycyjnych tych realizacji (po 10 obiektów z Norwegii, Finlandii i Szwecji) pod kątem ich relacji z krajobrazem i wyciągnięcie wniosków,
3. Wyodrębnienie i opisanie strategii wiązania kompozycyjnego budynku i otoczenia stosowane przez architektów krajów nordyckich w drugiej połowie XX wieku.

Praca wnosi nowe, oryginalne wątki do dotychczasowego stanu wiedzy o architekturze nordyckiej szczególnie w polskojęzyczną literaturę przedmiotu. W nowatorski sposób łączy filozoficzny ogląd problemów krajobrazowych i kompozycyjnych z realizacjami architektów krajów nordyckich w drugiej połowie XX. Rozprawa doktorska dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wnoszę o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Wnoszę o wyróżnienie pracy.

